

ПАРЛАМЕНТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ УНДО У ПРАЦЯХ УКРАЇНСЬКИХ ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИХ ДІЯЧІВ І ТОГОЧАСНИХ РАДЯНСЬКИХ І ПОЛЬСЬКИХ НАУКОВЦІВ

Р. Б. Пуйда

*Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу;
76019 м. Івано-Франківськ, вул. Карпатська, 15;
тел. +380 (3422) 57-23-90; e-mail: history@nung.edu.ua*

У статті йдеться про парламентську діяльність Українського національно-демократичного об'єднання в працях українських громадсько-політичних діячів і тогочасних радянських і польських науковців.

Ключові слова: українське національно-демократичне об'єднання (УНДО), дослідження, праці, науковці, політика, діяльність.

Сьогодні немає синтетичного дослідження, яке б відтворювало цілісну картину парламентської діяльності УНДО у 1935–1939 рр. Автори здебільшого обмежуються загальними твердженнями або ж торкаються окремих маловідомих аспектів проблеми.

Праці, присвячені історії парламентаризму на західноукраїнських землях у другій половині 1930-х рр., – це наукові, науково-популярні й публіцистичні розвідки міжвоєнного періоду. Незважаючи на доволі значний історичний проміжок часу, в роки радянської влади проблему практично не вивчали, а науковці діаспори зосередили свою увагу передусім на проблемі розгортання національно-визвольного руху в краї у 20–40-х рр. ХХ ст., боротьбі з німецьким окупаційним режимом.

Перші парламентську працю українських депутатів у вищому законодавчому органі Польщі спробували охарактеризувати відомі українські громадсько-політичні діячі. Крізь призму власного бачення й особисті позиції члени УНДО та їхні опоненти показали особливості виборчих кампаній у Східній Галичині, розповіли про перепони польської влади, визначили пріоритетні проблеми УПР у 1928–1939 рр.

Окремою сторінкою у вивченні парламентської діяльності українських депутатів і сенаторів у 1928–1930-х рр. стали роботи представників конформістських політичних сил. Серед численних розвідок виділимо праці одного з лідерів УХО Г. Хомишина «Українська проблема» [1] та ідеолога польсько-українського порозуміння С. Лося. Зокрема, останній у працях «За конструктивну політику на Червоній Русі» [2] і «Міжнародне становище Польщі та галицькі українці» [3], проаналізувавши боротьбу УПР і проурядової більшості в парламенті Польщі, закликав обидві сторони до діалогу, зважаючи на чимраз більші міжнародні загрози.

У середині 1930-х рр. П. Феденко опублікував одну з перших синтетичних праць, присвячених суспільно-політичним процесам на західноукраїнських землях у першій третині ХХ ст. У дослідженні «Український громадський рух у ХХ ст.» [4] автор акцентував увагу на діяльності українських політичних партій, передусім УНДО. Водночас дослідник епізодично охарактеризував парламентську діяльність українських послів і сенаторів, розглянув процес підготовки скликання Всеукраїнського національного конгресу.

У дослідженнях Д. Левицького «Важкий білянс кількох місяців... Промова голови Українського клубу посла д-ра Дмитра Левицького на пленарному засіданні сойму дня 6 листопада 1934 р.» [5], В. Целевича «Нарід, нація, держава» [6] фрагментарно охарактеризовано вимоги українців у національно-культурній та політичній сферах у 1928–1934 рр., які лунали з трибуни парламенту Польщі. Здобутки української націонал-демократії й УПР у другій половині 1920 – середині 1930-х рр. яскраво ілюструє пропагандистська праця «Як повстало і розвивалося УНДО. З нагоди 10-ліття існування» [7].

У 1936 р. накладом видавничої спілки «Діло» побачила світ брошура «За нормалізацію польсько-українських відносин: Промова голови Української Парламентської Репрезентації посла Василя Мудрого, виголошена на пленарному засіданні сейму дня 6 грудня 1935 р. в дискусії над державним бюджетом прелімінарем на 1936/1937 р.» [8]. Зважаючи на численні критичні виступи в українській та польській пресі, спричинені політикою нормалізації, у праці голова УПР обґрунтовує необхідність продовження задекларованого курсу, боротьби за національно-територіальну автономію українських земель у складі Польщі. Водночас З. Пеленський проаналізував автономічну декларацію УНДО, ухвалену 7 травня 1938 р., охарактеризував реакцію польського політикуму і стратегію УПР після появи документа [9].

Парламентську діяльність УНДО фрагментарно охарактеризовано у працях тогочасних радянських та польських науковців. Радянські науковці, громадські діячі, які емігрували із Західної України до УСРР (А. Красін [10] та ін.), виходячи з марксистсько-ленінської методології, розкритикували «запроданську українську буржуазну партію» (УНДО) за «обдурювання широких верств трудящих» та «соціальну демагогію».

Не менш критичними, проте значно об'єктивнішими і фаховішими, видалися дослідження польських науковців. Зважаючи на українсько-польське протистояння у вищому законодавчому органі Другої Речі Посполитої, А. Бохенський [11], С. Лось [12], М. Фелінський [13] та ін. дещо упереджено та емоційно охарактеризували стратегію і тактику УНДО в парламенті Польщі, захист УПР національних та соціальних прав українського народу. Науковці отримували значну підтримку відділу національностей Міністерства внутрішніх справ Польщі, а також співпрацювали з тодішніми провідними науковими інституціями, які

досліджували міжнаціональні відносини, передусім Інститутом дослідження національних справ та Східним інститутом.

Отже, в міжвоєнний період ХХ ст. опубліковано значну кількість літератури партійно-політичної проблематики. Значну її частину присвячено міжпартійним зв'язкам, діяльності окремих партій, зокрема й УНДО. Низка досліджень стисло розкриває особливості парламентської праці депутатів і сенаторів УНДО в угодних 1928–1939 рр. Водночас зауважмо, що праці не позбавлено суб'єктивізму та чітко виражених ідеологічних симпатій.

Цензура і заборони висвітлення окремих проблем історії України суттєво обмежували можливості радянських науковців при характеристиці парламентської діяльності УНДО. Критика «українського буржуазного націоналізму» та реакційної політики польського уряду в міжвоєнний період, класові суперечності стали провідною темою тогочасних істориків. У такій ситуації парламентська діяльність УНДО у кращому випадку замовчували, в гіршому – фальсифікували.

Домінування комуністичної ідеології яскраво помітно у працях П. Йова [14], М. Герасименка [15] і В. Маланчука [16]. Дослідники передусім намагалися показати переваги «соціалістичного будівництва» у Радянській Україні порівняно з політикою польського владного режиму в міжвоєнній Польщі, засудили угодницьку стратегію і тактику партії, що домінувала у другій половині 1930-х рр., вважали націонал-демократів «оплотом українського буржуазного націоналізму». Праці дослідників стали зразком для їхніх наступників, адже сформували загальноновизнану методологію висвітлення партійно-політичного і парламентського життя Західної України в міжвоєнний період ХХ ст.

Справді, у другій половині 1960–1970-х рр. риторика попередників продовжили М. Зільберман [17] і О. Швидак [18]. В окреслених дослідженнях попри концепцію «братерської допомоги великого російського народу» та вирішальної ролі Великої Жовтневої соціалістичної революції знаходимо фрагментарну інформацію про діяльність «запроданських партій» Західної України у міжвоєнний період. У працях Є. Галушка [19] і Ю. Сливки [20] охарактеризовано місце комуністичного руху в суспільному житті міжвоєнної Західної України. Дослідники засудили політику УНДО, скеровану на «придушенні революційної боротьби трудящих Західної України проти окупаційного режиму Польщі». З неприхованою радістю науковці констатували відсутність позитивних зрушень у польсько-українських відносинах після переходу в середині 1930-х рр. до політики нормалізації, безперспективність парламентської праці УПР у 1935–1939 рр., зважаючи на нехтування проурядової більшості українських вимог, що в підсумку призвело до провалу задекларованого у 1935 р. курсу УНДО.

Значний науковий інтерес у контексті досліджуваної проблеми становлять праці С. Макарчука [21] та І. Васюти [22]. Останній із класово-партійних позицій проаналізував історію виникнення й організацій-

но-парламентську діяльність УНДО. Тавруючи націонал-демократію за прислужництво буржуазним режимам, І. Васюта все ж визнав, що УНДО – провідна політична сила Західної України, що упродовж 1920–1930-х рр. зберігала значний вплив на українське населення Східної Галичини, що виразно засвідчили виборчі кампанії до парламенту Польщі 1928 та 1930 рр. Певні оцінки і висновки автора, що стосуються парламентської праці депутатів і сенаторів УНДО у 1935–1939 рр., актуальні навіть для сучасної історичної науки. Зокрема, дослідник розкритикував провід партії за прагнення до співробітництва з урядом Польщі через зміну вимоги «незалежної України» на «територіальну автономію у межах Польщі».

Окремі аспекти парламентської праці УНДО у другій половині 30 х р. ХХ ст. стали предметом дослідження еміграційних істориків. У публікації С. Витвицького та С. Барана «Українські землі під Польщею» [23] подано характеристику політичних партій Західної України міжвоєнного періоду, простежено діяльність УПР у польському парламенті. У працях О. Субтельного [24], І. Кедрина [25], публікаціях Т. Гунчака [26], збірнику статей, присвячених Є. Коновальцеві [27], епізодично висвітлено як парламентську діяльність окремих українських депутатів і сенаторів, так і основні напрями праці УПР загалом.

Зокрема Т. Гунчак у монографії «Україна: перша половина ХХ ст.: нариси політичної історії» присвятив обмаль уваги діяльності політичних партій Західної України в другій половині 1930-х рр., акцентуючи здебільшого на діяльності ОУН та судових процесах членів ОУН, яких захищали провідні адвокати – члени УПР й УНДО. Т. Гунчак навів слова українського депутата В. Загайкевича, який виступив адвокатом українців на цьому судовому процесі: «Якщо спитаємо, що спонукало підсудних до того, що вони завернули з вигідної дороги животіння й пішли на шлях, на якому видніють сірі мури тюрем і примари смерті, коли спитаємо їх про те, то почуємо відповідь, яка, неначе ясний промінь, кидає гарне світло на підсудних. Ця відповідь не звучить інакше, як тільки – любов до батьківщини. Це велика стихія національної ідеї, що огорнула мозок і серце...»

Серед перелічених еміграційних наукових розвідок на особливу увагу заслуговує збірник «Євген Коновалець та його доба». Незважаючи на те, що парламентські баталії у вищому законодавчому органі Польщі не були пріоритетним напрямом досліджень українських діаспорних науковців, у розвідках Д. Андрієвського [28], Є. Онацького [29] і З. Пеленського [30] присвячено чимало уваги зв'язкам УПР із націоналістичним підпіллям, спільній міжнародній праці, покликаній актуалізувати українське питання на міжнародній арені.

Післявоєнна польська історіографія зазнала відчутного ідеологічного впливу радянської суспільно-політичної думки. З цих причин дослідження проблем, пов'язаних з організаційно-ідеологічним ставленням, формами та напрямками праці українських політичних партій, передусім УНДО, відійш-

ли на другий план, оскільки це суперечило панівним ідеологемам. Домінуюча тематика тогочасних праць – вивчення соціалістичного та комуністичного руху, боротьба трудящих «проти соціального поневолення» тощо.

Література

1. «Українська проблема». Написав для духовної і світської інтелігенції українського народу Г. Хомишин. – [Б. М.], 1932. – 184 с.
2. Лось С. За конструктивну політику на Червоній Русі / С. Лось. – Львів, 1933. – 84 с.
3. Лось С. Міжнародне становище Польщі та галицькі українці / С. Лось. – Львів, 1932. – 72 с.
4. Феденко П. Український громадський рух у ХХ ст. / Панас Феденко. – Подєбради: Український технічно-господарський інститут позаочного навчання, 1934. – 170 с.
5. Левицький Д. Важкий білянс кількох місяців... Промова голови Українського клубу посла д-ра Дмитра Левицького на пленарному засіданні сойму дня 6 листопада 1934 р. / Дмитро Левицький. – Львів: Діло, 1934. – 30 с.
6. Целевич В. Нарід, нація, держава / Володимир Целевич. – Львів, 1934. – 111 с.
7. Як повстало і розвивалося УНДО. З нагоди 10-ліття існування. – Львів, 1936. – 29 с.
8. Мудрий В. За нормалізацію польсько-українських відносин: промова голови Української Парламентської Репрезентації посла Василя Мудрого, виголошена на пленарному засіданні сейму дня 6 грудня 1935 р. в дискусії над державним бюджетом прелімінарем на 1936/1937 р. / Василь Мудрий. – Львів: накл. видавн. спілки «Діло», 1936. – 16 с.
9. Pełenski Z. Polityka UNDO w świetle autonomicznej deklaracji Centralnego Komitetu UNDO z dnia 7 maja 1938 r. / Zenon Pełenski. – Lwów: Nasze słowo, 1938. – 112 s.
10. Зимний Я. Запроданці польського фашизму («УНДО-інтервенти») / Ярослав Зимний. – Харків, 1933. – 68 с.
11. Красін А. Відтята кордонами. Нариси про Західню Україну / А. Красін. – Харків, 1930. – 72 с.
12. Boheński A. Problem polsko-ukraiński w Ziemi Czerwonej / Aleksander Boheński, Stanisław Łos, Włodzimierz Bączkowski. – Warszawa, 1938. – 126 s.
13. Łos S. Ukraińcy na łamach «Biuletynu polsko-ukraińskiego» / Stanisław Łos // Biuletyn polsko-ukraiński. – 1933. – №24. – S. 4-6.
14. Feliński M. Ukraińcy w Polsce Odrodzonej / Michał Feliński. – Warszawa, 1931. – 448 s.
15. Йова П. Боротьба трудящих Західної України за возз'єднання з Радянською Україною / П. Йова. – Львів: Книжково-журнальне вид-во, 1954. – 113с.

16. Герасименко М. Боротьба трудящих Західної України за возз'єднання з Радянською Україною (1921-1939 рр.) / М.П. Герасименко, Б.К.Дудикевич. – Київ: Держполітвидав УРСР, 1960. – 224 с.
17. Маланчук В. Історія однієї зради / В. Ю. Маланчук. – Львів : Книжково-журнальне видавництво, 1958. – 70 с.
18. Зільберман М. Революційна боротьба трудящих Західної України / М. Й. Зільберман. – Львів: Університетвидав, 1968. – 197 с.
19. Швидак О. М. Інтернаціональна єдність трудящих Західної України (1918–1939 рр.) / О. М. Швидак. – Київ: Наукова думка, 1972. – 227 с.
20. Галушко Є. Нариси історії ідеологічної та організаційної діяльності КПЗУ в 1918–1928 рр. / Є. М. Галушко. – Львів: Видавництво Львівського університету, 1965. – 265 с.
21. Сливка Ю. Сторінки історії КПЗУ / Юрій Сливка. – Львів: Каменяр, 1989. – 93 с.
22. Макарчук С. Этносоциальное развитие и национальные отношения на западноукраинских землях / С. А. Макарчук. – Львов, 1983. – 255 с.
23. Васюта І. Селянський рух на Західній Україні в 1919–1939 рр. / І. К. Васюта. – Львів: Вид-во Львівського університету, 1971. – 222 с.
24. Баран С. Українські землі під Польщею / С. Баран, С. Витвицький // Енциклопедія українознавства. – Мюнхен – Нью-Йорк, 1949. – Т. 1. – С. 563.
25. Субтельний О. Україна. Історія / Орест Субтельний; пер.з англ. Ю. І. Шевчук; вст. ст. С. В. Кульчицький. – Київ: Либідь, 1991. – 512 с.: іл.
26. Кедрин І. У межах зацікавлення / Наукове товариство ім. Шевченка / Іван Кедрин. – Нью-Йорк; Париж; Сидней; Торонто: Б. в., 1986. – 523 с. – (Бібліотека українознавства; Т. 53).
27. Гунчак Т. Україна: перша половина ХХ століття: нариси політичної історії / Тарас Гунчак. – К.: Либідь, 1993. – 288 с.
28. Євген Коновалець та його доба. – Мюнхен, 1974. – 1019 с.
29. Андрієвський Д. Обставини 30-х років і Провід Українських Націоналістів / Дмитро Андрієвський // Євген Коновалець та його доба. – Мюнхен, 1974. – С. 653–662.
30. Онацький Є. Євген Коновалець і ПУН перед проблемою розбудови ОУН в Україні / Євген Онацький // Євген Коновалець та його доба. – Мюнхен, 1974. – С. 712–716.
31. Пеленський З. Між двома конечностями / Зенон Пеленський // Євген Коновалець та його доба. – Мюнхен, 1974. – С. 502–524.

Стаття надійшла до редакційної колегії 12.12.2012 р.

*Рекомендовано до друку докт.іст.наук, професором Мандриком Я.І.,
докт.політ.наук, професором Бурдяк В.І. (Чернівці)*

**PARLIAMENTARY ACTIVITY OF UNDO IN LABOURS
UKRAINIAN PUBLIC-POLITICAL FIGURES AND
OF THAT TIME SOVIET AND POLISH RESEARCH WORKERS**

R. B. Puyda

*Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas;
76019, Ivano-Frankivsk, Carpatska st., 15;
ph. +380 (342) 57-23-90; e-mail: history@nung.edu.ua*

Speech goes in the article about parliamentary activity of the Ukrainian nacional-democratic association in labours Ukrainian public-political figures and of that time soviet and Polish research workers.

Keywords: *Ukrainian nacional-demokratic association (UNDO), research, labours, scientists, policy, activity.*